

УДК 378.091.33:656.7.052.4

Зеленська Л.М., к.пед.н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Тимченко С.В., к.пед.н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАКТИЧНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ЕТАПУ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ДИСПЕТЧЕРІВ УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ РУХОМ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто особливості практично-діяльнісного етапу методики формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом у процесі вивчення професійної англійської мови. Визначено, що використання активного навчання у процесі вивчення професійної англійської мови на другому, практично-діяльнісному етапі методики, уможливорює не лише оволодіння майбутніми диспетчерами професійною англійською мовою, а й моделювання предметного та соціального змісту майбутнього професійного спілкування.

Ключові слова: активне навчання, аналіз конкретних ситуацій, відеоуроки, професійне спілкування.

Постановка проблеми. Формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом (УПР) є досить складним процесом, результативність якого залежить від створення певних педагогічних умов і відповідної методики.

Сьогодні суттєво змінилися вимоги до людини як суб'єкта спілкування та соціально-психологічна ситуація в цілому, адже традиційно комунікативна культура й комунікативна компетентність особистості формувались у процесі оволодіння нормами, правилами, вміннями, які склалися в тих групах, колективах, де людина реалізовувалась. Науково-технічна революція та технологічний прогрес, розширення кола людей, професійна діяльність яких тісно пов'язана зі спілкуванням, проблемність спілкування, спричинена швидкою динамікою сучасного життя з постійним зламом різних стереотипів, включаючи і ті, що стосуються сфери спілкування [2] – все це є поштовхом до розвитку та вдосконалення концептуальних підходів і програм підготовки майбутніх фахівців до професійного спілкування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями комунікативної підготовки майбутніх спеціалістів займалися багато педагогів та психологів. Зокрема, значний інтерес становлять дослідження, присвячені розвитку комунікативних умінь (М. М. Барахтян, О. О. Бобров, Н. Ю. Бутенко, М. П. Васильєва, Н. П. Волкова, Н. А. Грищенко, Н. Ф. Долгополова, М. М. Ісаєнко, В. А. Кан-Калик, В. В. Каплинський, Т. В. Коноваленко, Н. А. Кузьміна, О. М. Леонтьєв, А. В. Мудрик, Л. О. Савенкова, Л. О. Сікорська, Р. М. Фатихова, Т. Г. Шепеленко та ін.); комунікативного потенціалу особистості (О. О. Бодальов, Ю. М. Ємельянов, О. М. Леонтьєв та ін.); комунікативної компетентності (Л. А. Петровська, Є. В. Прозорова, Є. В. Руденський, В. П. Черевко та ін.). Проблемам комунікації, розвитку та формування комунікативних умінь присвячені праці психологів (Г. О. Балл, Л. С. Виготський, О. В. Киричук, Г. С. Костюк), педагогів (А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський), соціологів (Г. М. Андрєєва, М. С. Каган).

Існують різні підходи до розв'язання проблеми комунікативної підготовки майбутніх спеціалістів. Зауважимо, що більшість підходів щодо формування комунікативних умінь ґрунтується саме на використанні активних методів і групових форм соціально-психологічного навчання, спрямованих на засвоєння майбутніми фахівцями знань, умінь і навичок професійного спілкування. Як зазначають науковці [1], специфіка даного виду

соціального навчання полягає в цілеспрямованому використанні ефекту групової взаємодії, соціально-психологічного феномену впливу групи на особистість. Головна мета соціально-психологічного навчання: оволодіння знаннями, вміннями й навичками ефективного спілкування, підвищення теоретичної й практичної комунікативної компетентності, розвиток соціально-перцептивних здібностей, розширення комунікативного репертуару, тобто формування інструментальних передумов, необхідних фахівцю для організації продуктивної взаємодії.

Мета статті – висвітлити деякі особливості практично-діяльнісного етапу методики формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом у процесі вивчення професійної англійської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному методика формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР передбачає три взаємопов'язаних етапи: діагностично-теоретичний, практично-діяльнісний і творчо-оцінювальний.

Перший, діагностично-теоретичний етап, включає у собі знайомство зі студентами й проведення різних тестувань, анкетувань, методик спрямованих на виявлення проблем у спілкуванні й формування у студентів позитивного ставлення та інтересу до даної проблеми. Для формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР на першому етапі дуже важливим є побудова відносин викладача й студентів на концепції співробітництва.

Другий, практично-діяльнісний етап формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР, передбачає проведення заходів, спрямованих на вирішення тих питань, які були поставлені на діагностичному етапі, та втягнення студентів у ці заходи з метою вирішення проблем і формування комунікативних умінь. Ця мета реалізовується за допомогою активного навчання, а саме: групових дискусій, ділових ігор, практичних вправ, рольових програвань найбільш типових ситуацій професійного спілкування диспетчера УПР тощо.

Третій, творчо-оцінювальний етап методики формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР передбачає вдосконалення та творче застосування комунікативних умінь у процесі аудиторних і позааудиторних занять та підведення підсумків навчальної роботи щодо комунікативних умінь.

Методика формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР є системою, суть якої складає взаємозв'язок таких елементів: методи, прийоми й засоби навчання, тренувальні вправи, що моделюють способи спілкування диспетчера УПР в ситуаціях професійної взаємодії й спрямовані на формування комунікативних умінь. Виходячи з цього, методика формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР включає в себе комплекс організаційних форм і методів комунікативної підготовки: діагностична й індивідуально-консультаційна робота; моделювання й аналіз конкретних ситуацій професійного спілкування; групові дискусії, спрямовані на обговорення професійного спілкування; рольові й ділові ігри; читання й обговорення наукової та науково-популярної літератури, перегляд відеофільмів з проблем професійного спілкування, творчі завдання для самостійної позааудиторної діяльності.

Зупинимось конкретніше на другому, практично-діяльнісному етапі, який передбачає створення умов для апробації студентами нових способів і моделей професійного спілкування.

Для формування, а в подальшому для вдосконалення комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР у процесі вивчення професійної англійської мови варто використовувати спеціальні вправи, спрямовані на оволодіння навичками грамотного професійного мовлення, тобто вміння виразно, зрозуміло, зв'язно й доступно висловлювати думки та почуття; уміння правильної побудови висловлювання; уміння цілеспрямовано й швидко вести діалог, монолог (що пов'язано з лімітом часу на спілкування). У процесі вивчення професійної англійської мови, особлива увага приділяється вільності говоріння, взаємодії, словниковому запасі, граматичним конструкціям, вимові й розумінню, що є критеріями володіння англійською мовою щодо комунікативних умінь диспетчерів УПР.

Незважаючи на те, що граматика, словниковий запас, синтаксис і читання лежать у основі усних навичок, основною ціллю навчання авіаційній англійській мові є переважно голосове спілкування [4]. ІКАО наголошує на важливості комунікативного підходу у викладанні авіаційної англійської мови, що орієнтується на формування навичок говоріння, слухання й взаємодії.

Комунікативний підхід у процесі навчання професійній англійській мові реалізовується через наступні види діяльності під час занять: створення проблемних ситуацій для вирішення в групах; аналіз конкретних ситуацій; групові дискусії; ділові ігри; рольові програвання найбільш типових ситуацій професійного спілкування диспетчера УПР тощо. На жаль, ми не можемо описати всі методи активного навчання, які уможливають формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР, тому зупинимось на аналізі конкретних ситуацій (авіакатастроф) та відеоуроках.

Аналіз конкретних ситуацій умовно ділиться на дві групи: перша група – це екстремальні ситуації, причиною яких були технічні неполадки повітряних суден. І в цьому випадку диспетчер УПР не може здійснити успішну комунікацію, тому що під впливом стресу не здатний передбачити розвиток ситуації; друга група – це ситуації, причинами яких можуть бути мовленнєві помилки, які диспетчер УПР не може розпізнати й усунути.

У першому випадку під час аналізу авіаційних подій виявляються фактори, які привели до екстремальних ситуацій, аналізується хід розвитку ситуацій, робляться висновки про причини катастрофи; аналізуються помилки комунікації. У другому випадку основна увага приділяється пошуку помилки, яка була причиною катастрофи, її аналізу й причин появи.

Аналіз конкретних ситуацій, передбачає декілька етапів. На першому етапі студенти один раз слухають записи переговорів між диспетчером УПР і пілотом і висловлюють свої варіанти причин катастроф. Так як у майбутньому диспетчерам УПР необхідно працювати в умовах дефіциту часу і негайно розуміти інформацію, то не має необхідності прослуховувати записи ще раз. Якщо студенти не можуть розпізнати помилку комунікації і пояснити причину її виникнення, то існує необхідність повторного прослуховування. Тож для другого етапу є характерним прослуховування (і не один раз) для аналізу всіх помилок радіообміну, у ході якого обґрунтовуються висновки про причини авіакатастроф. Третій етап аналізу конкретних ситуацій передбачає поділ студентів на групи. Кожна група знаходить вихід із даної конкретної ситуації. Потім групи обмінюються своїми варіантами рішень, обговорюють їх і вибирають оптимальний варіант.

Варто відзначити, що перед проведенням аналізу конкретних ситуацій, студентам не розкриваються загальні дані про катастрофи. Лише у випадку, коли вони не здатні розпізнати помилки та вияснити причину катастрофи, їх ознайомлюють із загальною інформацією про авіаційну подію для самостійного знаходження висновків, зроблених спеціалістами в ході розслідування.

Таким чином, аналіз конкретних ситуацій з постановкою проблемних завдань дозволяє формувати комунікативні вміння майбутніх диспетчерів УПР, а саме: вміння аналізувати ситуацію, прогнозувати її; вміння аргументувати власні думки й переконувати у правильності власного рішення; вміння оцінити нестандартну ситуацію та прийняти правильне рішення; вміння керувати власним емоційним станом; вміння слухати співрозмовника та враховувати його своєрідність.

Особливий інтерес для формування комунікативних умінь представляє раціональне застосування аудіовізуальних засобів під час вивчення професійної англійської мови. Варто зазначити, що оцінка рівня володіння міжнародною авіаційною мовою радіотелефонного зв'язку майбутніми диспетчерами УПР здійснюється шляхом співбесіди або може базуватися на записах реального радіообміну [3; 5]. Це можуть бути аудіо та відеозаписи, які є складовою частиною матеріалів розслідування авіаційних подій та інцидентів. Варто також використовувати не лише відеофільми, а й фрагменти із програм теленовин, які ведуть мовлення англійською мовою.

Відеоуроки зі студентами експериментальних груп проводяться поетапно. На першому, підготовчому етапі (перед переглядом), чітко формулюється мета і завдання перегляду відеосюжету. Увага студентів повинна фокусуватись не лише на мовленні учасників передачі, вони мають оцінити події й ситуацію, дати характеристику діючим особам і об'єктам. Для другого етапу, безпосередньо перегляду відеосюжету, характерною особливістю є те, що сюжет переглядається лише один раз. Справа в тому, що в реальних умовах професійної діяльності майбутній диспетчер УПР повинен розуміти інформацію, яка надходить до нього безперервно, що зв'язано з лімітом часу на спілкування. І тому, багаторазове прослуховування не є доцільним на даному етапі. Третій етап, обговорення й контролю розуміння, передбачає неодноразовий перегляд відеосюжету з послідовним обговоренням, відтворенням подібних ситуацій тощо. Студенти також мають можливість оцінити власне мовлення.

Зауважимо, що використання відеоматеріалів створює можливості спостерігати мовленнєве спілкування й поведінку комунікантів. По-перше, є наявною перевага поєднання мовленнєвого й візуального каналів, а по-друге – на основі відеоматеріалу можливі аналіз та інтерпретація використання мови у конкретній комунікативній ситуації, розвиток навичок розуміння мовлення на слух. Завдяки відеозаписам студенти отримують велику кількість різноманітної інформації. Аналіз та інтерпретація мовленнєвих дій у лексико-граматичному плані, а також їхня письмова фіксація приводять у дію весь комплекс лінгводидактичних засобів і прийомів, які сприяють розвитку та вдосконаленню мовленнєвої й комунікативної компетенції. Активність студентів на заняттях підвищується, вони прагнуть самостійно створювати мовленнєві структури згідно з контекстами їхнього вживання. Повторення та обговорення побаченого й почутого, комунікативні ігри збільшують ефективність закріплення навчального матеріалу та вдосконалюють комунікативні вміння майбутніх диспетчерів УПР.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, методика формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР має на меті формування та вдосконалення комунікативних умінь студентів. Використання активного навчання у процесі вивчення професійної англійської мови на другому, практично-діяльнісному етапі методики, уможливорює не лише оволодіння майбутніми диспетчерами професійною англійською мовою, а й моделювання предметного та соціального змісту майбутнього професійного спілкування. Результатом реалізації формування комунікативних умінь студентів під час навчання в авіаційних вищих навчальних закладах має бути висококваліфікований фахівець у авіаційній галузі з високим рівнем володіння комунікативними вміннями, необхідними для майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Богомолова Н. Н. Социально-психологический тренинг – предпосылка развития общения учителя с учениками / Н. Н. Богомолова, Л. А. Петровская // Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя с учащимися. – М., 1990. – С. 12–28.
2. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 216с.
3. Doc 9835-AN/453 Manual on the Implementation of the ICAO Language Proficiency Requirements. – Preliminary edition. – 2004. – 162 p.
4. Guidelines for aviation English Language Program : ICAO Cir 323-An/185. ICAO, 2009. – 63 p.
5. Mell J. Language training and testing in aviation need to focus on job-specific competences / J. Mell // ICAO Journal. – Montreal : ICAO, 2004. – Vol. 59. – No. 1. – Pp. 2–14; 27.

References

1. Bogomolova, N. N. (1990). Sotsialno-psihologicheskii trening – predposylka razvitiya obscheniya uchitelya s uchenikami [Social-psychological training – precondition for

communication development of a teacher with students] / N. N. Bogomolova, L. A. Petrovskaya // Psihologo-pedagogicheskie problemi vzaimodeystviya uchitelya s uchashchimisya [Psychological-pedagogical problems of interaction of a teacher with students], M., 12–28. [in Russian].

2. Petrovskaya, L. A. (1989). Kompetentnost v obschenii. Sotsialno-psihologicheskiy trening [Competence in communication. Social-psychological training]. M.: Izd-vo MGU., 216. [in Russian].

3. Doc 9835-AN/453 Manual on the Implementation of the ICAO Language Proficiency Requirements. – Preliminary edition. – 2004. – 162 p.

4. Guidelines for aviation English Language Program : ICAO Cir 323-An/185. ICAO, 2009. – 63 p.

5. Mell J. (2004). Language training and testing in aviation need to focus on job-specific competences / J. Mell // ICAO Journal. – Montreal: ICAO., – Vol. 59. – No. 1. – Pp. 2–14; 27.

Zelenska L.M., PhD (Pedagogics), asst. Professor, Kirovohrad Flight Academy of National Aviation University

Tymchenko S.V., PhD (Pedagogics), asst. Professor, Kirovohrad Flight Academy of National Aviation University

Some Aspects of Practical-Active Stage of Communicative Skills Formation' Methods of the Future Air Traffic Controllers in the Process of Professional English Training.

Abstract

Some aspects of practical-active stage of communicative skills formation' methods of the future air traffic controllers in the process of professional English training are highlighted in the article. It's proven that communication training of future is ensured by active methods of teaching which considered to be the best ones in communicative training organization and the most common form of active learning. The main task of the research is to specify some peculiarities of practical-active stage of communicative skills formation' methods of the future aviation specialists in the process of professional English training. A great number of foreign and native scientists, for instance Andreieva H. M., Bodaliyov O. O., Butenko N. Yu., Isaienko M. M., Kahan M. S., Volkova N. P., Savenkova L. O., Sikorska L. O., Petrovska L. S. etc., have been trying to determine the contents of communicative training, as well as its stages and the conditions for its accomplishment. Despite of different approaches of communicative training problem' solution, it should be mentioned that most of them are based on active learning usage aimed at mastering of professional communication' knowledge and skills by future specialists. Communicative skills formation' methods of the future aviation specialists in the process of professional English training consists of three stages involving complex of communicative training' forms and techniques. Our article deals with practical-active stage which provides favorable conditions for students' approbation of advanced professional communication' ways and models. It goes without saying that communicative approach in the process of professional English training is implemented by the usage of active learning. Active methods of teaching such as role plays and business games, discussions, case-study, debates are recognized to be the most effective forms of specific conditions activity modeling for future aviation specialists in the process of professional English training, enabling communicative skills formation of future air traffic controllers. Two types of active learning have been described in the article notably analysis of air crash investigations and video episodes' description. It has been determined that active learning used during practical-active stage of communicative skills formation' methods of the future aviation specialists in the process of professional English training enables language' mastering and professional communication' modeling.

Key words: active learning, analysis of specific situations, professional communication, video episodes' description.

Стаття надійшла до редакції: 28.08.2017 р.